

AȘEZĂRILE RURALE DIN SUBCARPAȚII TAZLĂULUI ÎN SECOLELE XIV – XVIII

Simona Petrariu

Formă străveche de organizare social-economică, satul nu reprezintă doar o simplă adaptare la mediul geografic, ci el reflectă, în totalitatea particularităților sale, influența unei game variate de factori sociali, economici, istorici.

Subcarpații fiind considerați într-un anumit sens o zonă de contact între unitatea montană și podiș, au reprezentat de-a lungul timpului un areal de atractivitate umană, oferind prin vecinătatea cu muntele un adăpost sigur, în anumite etape istorice (I. Conea, 1931, 1937) iar prin condițiile de mediu, favorabilități omului și activităților sale.

Preocupat de etimologia cuvântului, N. Iorga a oscilat între *fossatum* (loc întărit cu șanț) și *sata* (semnături), în încercarea de a explica originea termenului. Spre deosebire de așezările omenești din Țara Românească cele din Moldova, pot fi studiate mai detaliat datorită izvoarelor documentare ce oferă, în unele situații, informații de amănunt cât și a toponimiei variate și foarte sugestive.

Pentru studiul habitatelor rurale din Subcarpații Tazlăului am ales intervalul cronologic cuprins între secolele XIV – XVIII deoarece, mi s-a părut cea mai sugestivă perioadă în apariția și dezvoltarea caracteristicilor de bază ale viitoarelor situri rurale. Secolul al XIV-lea a reprezentat pentru Moldova, din punct de vedere istoric, o etapă deosebit de importantă concretizată prin întemeierea statului feudal, fapt ce a consacrat supraviețuirea romanității nord-dunărene după o îndelungată perioadă de migrație. De asemenea, secolele XIV-XV, înregistrând un puternic avânt economic precum și cristalizarea structurilor social-politice, au putut determina, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, un spor masiv de populație urmat de apariția de noi așezări rurale.

Dacă în fazele de început, vechile așezări au ocupat locuri ferite, uneori puțin propice vetrelor (versanți abrupti, bazinele de obârșie a unor pâraie), treptat, satele au “roit”, când condițiile social-istorice au favorizat acest lucru, spre terasele inferioare de pe văi, sau spre locuri mai deschise, aflate de-a lungul căilor importante de circulație.

Economia agricolă care oferea condiții net superioare de existență siturilor subcarpatice în comparație cu cele montane, a făcut ca, în secolele XIV-XV densitatea așezărilor în Subcarpați să fie mai mare.

Documentele păstrate din secolul al XIV-lea atestă existența în Subcarpații Tazlăului a opt sate din care patru s-au menținut de-a lungul anilor, iar patru au dispărut. Cel mai vechi document datează din 12 martie 1399 și menționează satele *Doliești*¹ (Dolești, sat pe Tazlăul Sărat, lângă Leontinești, întărit Dușcăi), *Leontinești*, pe Tazlăul Sărat și *Măzănăiești* (înglobat ulterior în satul Poduri), pe Cernu. Documentele de la sfârșitul secolului al XIV-lea mai amintesc satele *Brătla de sus*, *Brătla de jos*, *Poiana*, *Mănești* (sat pe Tazlăul Mare, inclus în Brătla de jos) și *Gârtanul* (sat pe Tazlăul Mare, în hotar cu Brătla).

În momentele creșterii exploatații interne și externe, unele sate s-au risipit, altele au fost distruse sau arse până în temelii. Populația adeseori a trecut dintr-o țară în alta întemeind sate noi ori refăcându-le pe cele distruse. Satele părăsite “seliștile” și cele nou create “sloboziile” sunt o constantă a secolelor XIV-XVI.

Stabilirea țăranilor în sate noi ori în cele pustiite, s-a realizat în urma acordării unor privilegii de scutire de dări și munci, denumite slobozenii, de unde derivă și numele unor sate. Scutirile aveau adesea un caracter provizoriu și limitat de ani.

¹ Al. I. Gonța, Documente privind istoria României (A. Moldova), veacurile XIV-XVII (1384-1625) – Indicele numelor de locuri, Ed. Acad., București, 1990

O astfel de scutire a acordat Ștefan cel Mare, prin actul din 20 mai 1459, pentru țărani unguri, așezați în satul *Lucăcești* al Mănăstirii Bistrița, pentru a nu achita nici o dare față de domnie. Singura îndatorire, menționa documentul, era plata dării episcopale către mănăstirea Bistrița².

Documentele de secol XV, care atestă așezări rurale sunt mai numeroase. Ele și-au datorat existența cancelariei lui Alexandru cel Bun (în cei 32 ani de domnie) și apoi a lui Ștefan cel Mare (în 47 ani de domnie). Documentele oferă informații prețioase despre locuri, așezări, hotare, situația economică a localităților ș.a.

Așa cum rezultă din figura 1, pentru secolele XIV-XV, documentele atestă un număr de 15 sate în spațiul analizat (*Balcani, Băsăști, Stănești, Leontinești, Lucăcești, Nadișa, Tescani, Boșoteni, Bucșești, Prohozești, Berești-Tazlău, Poiana, Brătila, Brătila de sus și Brătila de jos*). Unele așezări de secol XV și-au schimbat ulterior denumirea, cum a fost cazul satului *Poliiști*, situat așa cum menționa un document din octombrie 1438, între Tazlăul Sărat și Tăietură, actualmente numindu-se Stănești.

Nu puține au fost cazurile de așezări menționate în documentele secolului al XV-lea, ce nu mai apar în secolele următoare (XVI, XVII), dovadă clară a deselor războaie și incursiunilor tătarăști, concretizate în dispariția ori strămutarea a numeroase vetre de așezări.

Economia agricolă, oferind condiții favorabile de dezvoltare a facilitat existența în secolele XIV-XV a unui număr mai mare de așezări în Subcarpați decât în zona montană. În privința forme de proprietate asupra satului, în spațiul analizat s-au putut identifica trei categorii de proprietăți: răzășești, mănăstirești și boierești.

Considerate cele mai vechi așezări din principate, satele răzășești se pare că-și trag existența încă dinainte de descălecat. Unii istorici, bazându-se mai mult pe prezumție decât pe documente au considerat instituția răzeșilor ca având origine ostășească (după o veche teorie, de la legiunile romane), alții au considerat-o ca derivând de la primii voievozi români. Cert este că satele răzășești au fost o realitate, ele au reprezentat de-a lungul timpului focare generatoare de noi sate, care s-au conturat în preajma satelor matcă.

În multe cazuri, neputând rezista avidității boierilor și mănăstirilor, unele sate răzășești și-au pierdut statutul devenind boierești ori mănăstirești, iar locuitorii simpli clăcași. La sfârșitul secolului al XV-lea este confirmată documentar existența satului *Tazlău* a cărui vamă fusese subordonată Mănăstirii Bistrița de către Alexandru cel Bun, la 1431. Acest sat se pare că s-a conturat în preajma unui lăcaș religios din veacul al XV-lea. Treptat locașul a devenit un centru monahal important, fiind înzestrat de-a lungul timpului de domni și boieri cu moșii însumând sate, poieni, iazuri, robi ȝigani ș. a.

În afara unor sate menționate în documentele anterioare și atestate și în secolul al XVI-lea (*Berești-Tazlău, Tescani, Poiana, Băsăști, Nadișa*), apar acum primele știri despre satele: *Ardeoani, Frumoasa, Berzunți, Albele, Verșești*, sate ce s-au păstrat până astăzi.

Documentele de secol XVI amintesc adesea vânzări de sate total sau parțial (anumite trupuri de moșie), deci o fluctuație destul de amplă a transferului de proprietate. De exemplu într-un document din 5 aprilie 1558, în care este amintit satul *Ardeoani* se menționează că un anume Ivan a vândut a patra parte dintr-o poiană a satului slugii sale Stan, pentru 40 galbeni tătarăști.

Un alt document emis în 14 aprilie 1570, în timpul lui Bogdan vodă amintește de satul *Frumoasa*, stăpânit de nepoții lui Gavril Dînga și care au vândut a treia parte din sat unui văr – Dînga vornic. Procesul acesta al vânzărilor continuă și în secolul al XVII-lea. În mare parte configurația rețelei de așezări rurale a secolului al XVII-lea este cea conturată anterior.

Evenimentele politice ce s-au succedat pe întreg teritoriul Moldovei în cursul secolelor XVII-XVIII, războaiele, trecerile prădalnice ale tătarilor au făcut ca populația să caute locuri de așezare bine adăpostite de codri, pentru a se feri de invazii. Foarte plastic, în 1711 Nicolae Mavrocordat compara Moldova cu o “corabie putredă”, devastată de tătari, poloni, suedezi și de

² D.I.R.A., veac XIV-XV, vol.I (1384-1475), p. 305

lăcuste. În aceste condiții, cel mai bine au rezistat așezările situate mai departe de axele de largă circulație. În documentele de secol XVII apar pentru ultima dată menționate satele *Măzănăești* pe Cernu și *Tătești* pe Tazlăul Sărat. Pentru secolul al XVIII-lea imaginea asupra așezărilor rurale din Subcarpații Tazlăului devine tot mai precisă datorită hărților lui Cantemir, Bawr (1783), H. von Ottzelowitz (1790) ș. a.

Deosebit de bogată în informații, harta lui Ottzelowitz, numită și "harta celor cinci ținuturi moldovenești" (Roman, Neamț, Bacău, Putna, Suceava), la scara 1:28000, oferă detalii despre sate, populație, poziția satului ș.a. (în cele două volume cu text anexate), contribuind la conturarea unei imagini foarte precise.

După cum se poate observa în figura 2, cele mai numeroase așezări erau grupate în bazinul mijlociu al Tazlăului. Harta Ottzelowitz indică existența unor sate care nu fuseseră atestate în secolele trecute (exemplu *Drăgugești, Bălăneasa, Cucuiești, Enăchești, Ludași, Măgirești, Orășu*). Toponimia unor sate consemnate pe această hartă, dar neatestată documentar până atunci (*Pustiana, Pîrjol, Prăjești*) ne duc cu gândul la faptul că satele care au fost distruse în războaie ori invazii tătarăști s-au refăcut prin regrouparea populației pe vechile vetre.

Ca un izvor nesecat, energia acestor locuitori de la poala muntelui a refăcut mereu și mereu habitatul străvechi moștenit de la înaintași, menținând în același timp vie conștiința locului în ciuda vicisitudinilor istorice.

BIBLIOGRAFIE

- Băican, V., (1996), *Geografia Moldovei reflectată în documentele cartografice din secolul al XVIII-lea*, Ed. Acad. Române, București
- Cihodaru, C., Caproșu, I., Șimanschi, L., (1975,1976-1980), *Documenta Romaniae Historica (A. Moldova)*, vol. I (1384-1448), vol. II (1449-1486), vol. III (1487-1504), Ed. Acad. Române, București
- Ciută, I., (1984), *Bacăul-ogîndit în documentele cancelariei Moldovei secolului al XV-lea*, Carpica, nr. XVI, Muz. de Ist. Bacău
- Clenciu, Vasilica, (1972), *Evoluția așezărilor omenești din bazinul Tazlăului în secolele al XIV-lea-al XX-lea*, Stud. și Cercet. Șt. (ș.n.), Instit. Pedag. Bacău
- Conea, I., (1931), *Așezările omenești din depresiunea subcarpatică din Oltenia*, Bulet. Societ. Rom. de Geogr., t. I, București
- Conea, I., (1937), *Geografia satului românesc*, în "Sciologia românească", nr. 2-3, București
- Costăchel, V., Panaitescu, P.P., Cazacu, A., (1957) *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (secolele XIV-XVII)*, București
- Drăgoi, C., Swizewski, K., (1967), *Contribuții geografico-economice asupra așezărilor rurale din bazinul Trotuș*, An. Univ. "Al. I. Cuza", s.n., secț. II b, t. XIII, Iași
- Gonța, Al., I., (1990), *Documente privind istoria României (A. Moldova), veacurile XIV-XVII (1384-1625) – Indicele numelor de locuri*, Ed. Acad. Române, București
- Tufescu, V., (1934), *Răspândirea satelor de răzeși*, Arh. Basarabiei, an VI, nr. 1, Chișinău
- Văcărașu, Iulia, (1980), *Valea Trotușului*, Ed. Sport-Turism, București

Abstract:

The centuries XIV-XVIII represented an important stage in the development of villages in Tazlău Sub-Carpathians.

Although the historical events haven't always been favourable, the inhabitants from the Sub-Carpathian region made efforts to preserve their homes and traditions.

SATE DIN SUBCARPAȚII TAZLĂULUI MENȚIONATE ÎN SECOLELE XIV – XVIII

(după Vasilica Clenciu, 1972, cu modificări)

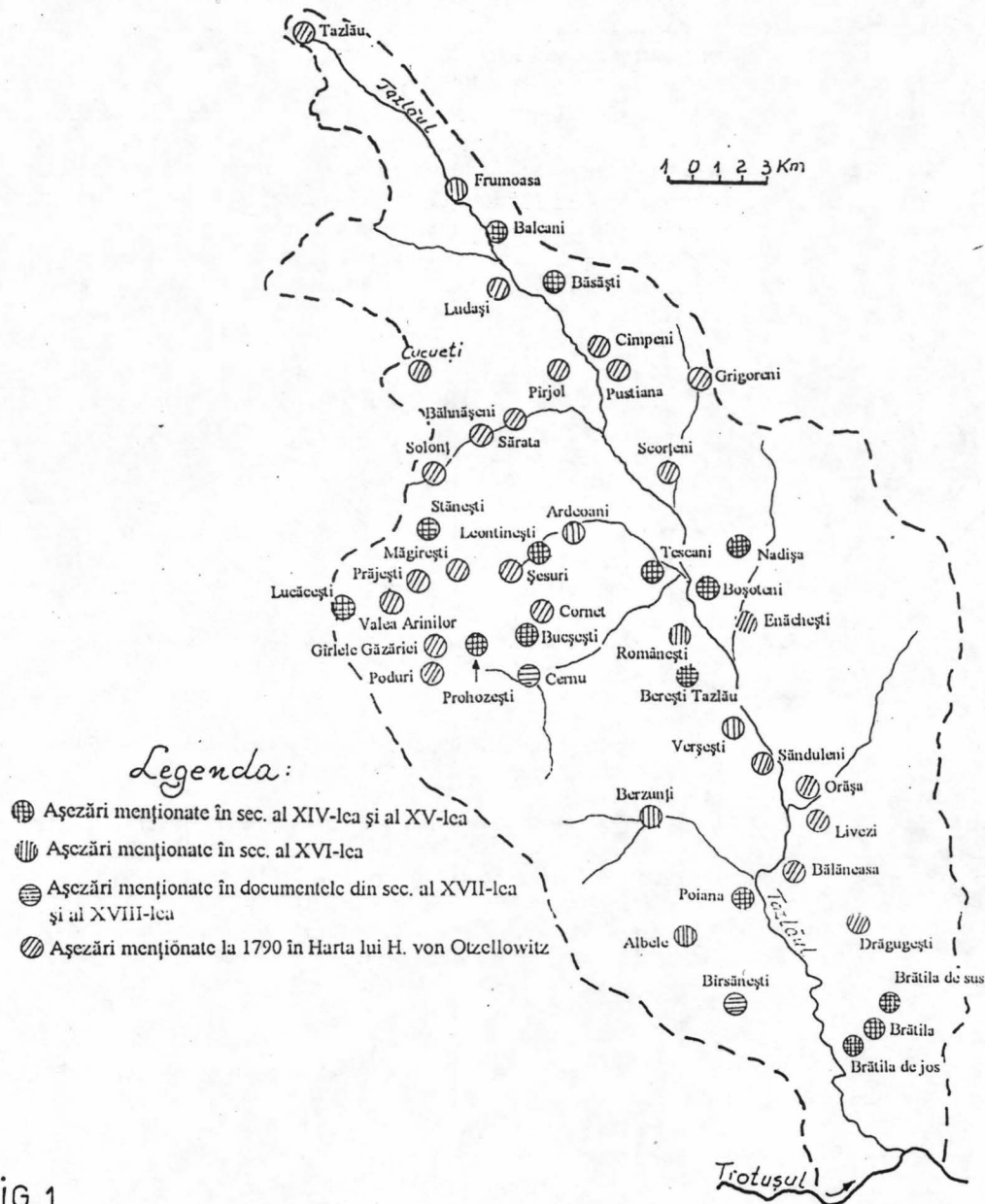

FIG. 1

FIG. 2 (după V. Băican, 1996)

